

M. K. OGINSKIS – KOMPOZITORIUS

PARENGĖ DANUTĖ MUKIENĖ

„Jei ne tragiškas mano Tėvynės ir tautos likimas, būčiau tapęs kompozitoriumi...“

Mykolas Kleopas Oginskis

M. K. Oginskis nuo vaikystės buvo ruošiamas valstybinei tarnybai, tačiau turėjo muziko talentą, tad, dar būdamas gyvas, labiausiai išgarsėjo kaip kompozitorius. Net ir praėjus 250-ai metų nuo jo gimimo, labiausiai M. K. Oginskis žinomas kaip kompozitorius, Europoje populiarų polonezų, romansų, mazurkų ir kitų muzikinių kūrinių autorius.

Mykolas Kleopas Oginskis jau vaikystėje iš kitų savo bendramyžių išsiskyrė įvairiais talentais, gabumais, lakia vaizduote, darbštumu. Ugdydami sūnų, tėvai samdė žymius Europos pedagogus. Pirmasis iš jų buvo Žanas Rolis (*Jean Rolay*). Tuo laikotarpiu, o ir vėliau, muzikos pamokos nebuvo M. K. Oginskio mokymo ir ugdymo plano dalis. Muzikos jis mokėsi savo noru, dažniausiai laisvalaikio sąskaita. Sistemingesnės muzikos studijos prasidėjo tada, kai tėvai Mykolo Kleopo seseriai Juzefai (1774–1847) mokyti pasamdė tuo metu plačiai žinomą muziką, kompozitorių Juzefą Kazlovskį (1757–1831).

Kaip matyti iš esė knygos „Laiškai apie muziką“, Mykolas Kleopas muzikos, muzikavimo mokėsi visą gyvenimą. Net ir paskutiniaisiais savo gyvenimo metais, nusilpus regėjimui, jis ieškojo būdų, kaip geriau išmokti griežti smuiku, ir šiuos įgūdžius dažnai tobulindavo grodamas kartu su žymiausiais ano meto muzikais ar paklausęs jų patarimo. M. K. Oginskio muzikavimo mokytojai buvo garsūs ano meto Europos smuikininkai, kompozitoriai – Ivanas Jarnovičius (1740–1804), Džovanis Batista Viotis (*Giovanni Battista Viotti*, 1755–1824), Luidžis Kampanelis (*Luigi Campanelli*, 1751–1827), Šarlis Filipas Lafontas (*Charles-Philippe Lafont*, 1781–1839). Fortepijono žinias M. K. Oginskis gilino bendraudamas su fortepijono virtuozu, pedagogu, kompozitoriumi Muziu Klemenčiu (*Muzio Clementi*, 1752–1832). M. K. Oginskiui didelę įtaką yra padaręs ir jo giminaitis poetas, dailininkas, muzikas, knygų leidėjas, Vilniaus vaivada (1764–1768), LDK didysis etmonas (1768–1793) Mykolas Kazimieras Oginskis (1730–1800).

„Laiškuose apie muziką“ M. K. Oginskis rašo, kad daugeliui savo kūrinių jis nesuteikdavo didelės reikšmės ir dažnai, po kelių metų nuvykęs į kurią nors šalį ir išgirdęs ten grojant kokį savo polonezą ar romansą, jis nuoširdžiai nustebdavo, kad tie kūriniai vis dar grojami ir yra populiarūs.

Mykolas Kleopas nevedė savo kūrinių apskaitos, nebuvo surinkęs į vieną vietą visų jų natų, dalis tų kūrinių dar jam gyvam esant buvo prarasta, kai kurie paskelbti su iškraipymais ar nenurodant

Mykolo Kleopo Oginskio portretas. Dailininkas Juozapas Oleškevičius (1777–1830) (?). Drobė, aliejus, 194 x 146,5 cm. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, VM-546; MS-822. R. Ropytės nuotrauka

autorius pavardės. Tai patyręs, M. K. Oginskis vėlesniais metais rūpindavosi, kad jo kūrinių natos būtų dauginamos tvarkingai, neiškraipant jų, pagal galimybes rinkdavosi ir jų leidėjus.

Šiandien net ir specialistams, tyrinėjantiems M. K. Oginskio muzikinį palikimą, gana sunku tiksliai pasakyti, kiek ir kokių kūrinių jis buvo sukūręs. Iš viso iki mūsų dienų išspausdintų M. K. Oginskio kūrinių yra išlikę apie 60.

Muzikos tyrinėtojai vieningai sutaria, kad muzikiniu požiūriu vertingiausią dalį sudaro pjesės fortepijonui: polonezai, mazurkos, maršai, menuetai, valsai, romansai balsui ir fortepijonui (tarp jų yra keletas romansų, kuriems vieniems iš pirmųjų buvo parašyti lenkiški tekstai), kadriliai, menuetai, galopai. Pasak kelių knygų apie M. K. Oginskį autoriaus, jo proprovaikiaičio Didžiojoje Britanijoje gyvenančio Andrzejaus Zaluskio, iš septyniolikos M. K. Oginskio sukurtų romansų keturiolikai žodžius parašė pats autorius. Žodžius jis yra parašęs ir kai kuriems savo polonezams. Keletą karinių dainų ir vieną maršą Mykolas Kleopas sukūrė Tado Kosciuškos sukilimo metais savo vadovaujamam šaulių būriui. „Laiškuose apie muziką“ Mykolas Kleopas rašo, kad, 1794 m. atsiradęs kovotojų už tėvynę gretose, sukūrė maršą savo šaulių būriui, muzikai pritaikė žodžius, o vėliau tą maršą atlikdavo daugelis pėstininkų pulkų. Toliau autorius pažymi, kad sukilimo metu sukūrė karinių ir patriotinių dainų, kurios turėjo didelį pasisekimą, kadangi kėlė kovos draugų, drąsą ir entuziazmą, teikė energijos.

Dalis tyrinėtojų, tarp jų ir minėtas A. Zaluskis, M. K. Oginskiui priskiria ir Lenkijos himno „Dar Lenkija gyva“ (paplitęs pavadinimas „Dombrowskio mazurka“) muzikos ir žodžių autorystę.

M. K. Oginskis sukūrė ir vieno veiksmo operą – „Zelida ir Valkūras, arba Bonapartas Kaire“ (rankraštis saugomas Krokuvos Jogaillos bibliotekoje), tačiau meniniu požiūriu ji nėra itin vertinga.

Didelę dalį muzikinių kūrinių Mykolas Kleopas parašė po 1802 m., sugrįžęs iš emigracijos ir apsigyvenęs iš dėdės paveldėtame Zalesės dvare. Tuo laikotarpiu jis daug bendraudavo su ispanų smuiklininku Eskudero, dainininku Paliani, buvusiu savo muzikos mokytoju J. Kozlovskiu. Zalesėje susirinkę bičiuliai, šeimos nariai dažnai muzikuodavo kartu, būdavo grojami ir M. K. Oginskio kūriniai.

M. K. Oginskis buvo romantinio polonezo pradininkas, šio žanro kūrinius pradėjęs kurti preromantizmo laikais – XVIII a. paskutiniajame dešimtmetyje. Spėjama, kad vien 1794 m. jis jų sukūrė apie 20, iš kurių garsiausias – „Atsisveikinimas su Tėvyne“.

Muzikologas Viktoras Gerulaitis yra pažymėjęs, kad „M. K. Oginskio polonezai nurodė kryptį romantizmo polonezui: tai poemiška savo koncepcija, išplėto emocinio diapazono, grindžiamo kontrastingų nuotaių kaita, nebetelpanti iškilmingos eisenos rėmuose, įgaunanti elegiško, lyrizmo, dramatiško ir net tragizmo bruožų pjesė. Oginskis savo „Laiškuose apie muziką“ (1828) juos vadina „Polonezai ne šokiui“... Būtent tokius vėliau kūrė M. Šymanovska (1789–1831), F. Ostrovskis (1802–1860), K. Lipinskis (1790–1861). „Polonezai ne šokiui“ viršūnę pasiekė F. Šopeno kūryboje. Simboliška, kad romantizmo pabaigą taip pat vainikavo polonezas – A. Skriabino (1872–1915) garsusis Polonezas Op. 21 (1898). „Laiškuose...“ M. K. Oginskis išdėstė ir savo požiūrį į polonezą: „mūsų šalyje polonezai buvo tik visuomenės šokiai. Tačiau jie, išsaugodami nacionalinį charakterį, gali derinti savyje ir dainingumą, ir išraiškumą, skonį ir jausmą. [...] Oginskio polonezų įtaką patyrė daugelis kompozitorių, tarp jų ir J. Elsneris ir K. Kurpinskis (1785–1857), dažnai naudoję šį žanrą savo instrumentinėje ir operinėje kūryboje. [...] Pjesėse juntami tautiniai elementai ritmikoje, melodikoje, muzika plėtojama kartais gana dramatiškai, ryškūs nuotaių kontrastai (lyrizmas – liūdesys – ryžtas), sudėtinė trijų dalių forma, visa tai kalba apie siekį išsiveržti iš saloninės estetikos. Lygiai taip ir romansai, išplėto melodiškai ir dramatiškai neretai primenantys itališkų romantinių operų arijas. [...] M. K. Oginskio fortepijoninė ir vokalinė kūryba yra svarus savojo laikmečio muzikos pasiekimas. Jis leidžia tvirtinti, kad M. K. Oginskis kartu su J. Elsneriu (1769–1854) – kompozitoriumi, dirigentu, pedagogu, Muzikos mokyklos ir Dailių menų instituto Varšuvoje įkūrėju – buvo žymiausieji Frederiko Šopeno (1810–1849) pirmtakai.“

„Man ne kartą yra tekę sėsti prie pianino, kai galvoje knibždėjo muzikos taisyklės ir vokiečių, prancūzų bei italų autorių kūrinių subtilybės... [sivaizdavau galįs lygiuotis su Haidnu, Mocartu ir t. t... Deja! Dažniausiai pakildavau nuo instrumento, nesulaukęs nė vienos išganingos minties, ir kiekvieną dieną vis geriau ėmiau suvokti, kad kūrybai taisyklių nepakanka, nes jos neįkvepia. [...]

Niekada nekūriau pagal užsakymą, niekada nekilo mintis kurti apgalvotą ir teorija pagrįstą muziką ir dirbti valandų valandas. Garsus ir moduliacijas man pasuferuodavo entuziazmo protrūkis, mei-

lė, draugystė arba gaudulys, kartais skausmas arba gilus sielvar-tas, kūrinyje perteikdavau mane apėmusius jausmus ir sielos būklę. Retai imdavausi perdaryti pirmąją improvizaciją. Kai šviežia galva pataisydavau kūrinių, kokybė ir jausmų raiška nepagerėdavo, tad dažnai jausdavau malonumą, kai draugai pripažindavo, įvertindavo ir pritardavo, kad sėkmingesnis buvo pirmasis, įkvėpimo padikuotas variantas.“

Mykolas Kleopas Oginskis

„Negausi, tačiau fenomenaliai populiaru paskutinio LDK išdininko, kompozitoriaus Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) muzikos kūryba dažnai yra laikoma charakteringiausiu jo asmenybės poreiškiu. [...] Muzikos menu buvo persmelktas visas kunigaikščio gyvenimas, jo vaikų ir vaikaičių pomėgiai, aplinka. Kompozitoriaus pasisakymai muzikos temomis sudaro nuoseklią pažiūrų sistemą. Iš karto verta pastebėti, kad Oginskio muzikinės nuostatos, priešingai muzikos kūrybai, kurioje daugelis tyrinėtojų įžvelgia romantinio stiliaus atspalvių, yra gana konservatyvios, atsargios. Jų pobūdį didžia dalimi lėmė luomo sąlyginumai, savo ruožtu privertę atsakyti profesionalaus muziko duonos. Aukštos kilmės asmeniui būti muziku nederėjo. Luominės priklausomybės atspaudu paženklinoti bemaž visi kompozitoriaus pasisakymų skirsniai – nuomonė apie kūrybą, muzikos kūrinių paskirtį, atlikėjų meną, tautinę muziką, istorinį muzikos stilių ir žanrą. Atitinkamas ir muzikos meno raidos suvokimas. Kunigaikštis jautėsi artimesnis klasicizmo estetikos terpei, mat jo pažiūras suformavo Apšvietos idėjos ir LDK didikų muzikos kultūra. Visapusiškas išprusimas, kilmingo asmens savimonė sąlygojo jo teiginių kategoriškumą bei sprendimų laisvę. [...] Muzikinė M. K. Oginskio refleksija, jo, kaip atlikėjo, praktika ir kūryba yra bendraeuropinio pobūdžio. [...] M. K. Oginskio „Laiškų apie muziką“ turinys ir forma atskleidžia Apšvietos ideologinę ir estetinę įtaką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo netekties tarpsnio muzikinei kultūrai. [...] Tado Kosciuškos (1746–1817) sukilimo metų (1794) M. K. Oginskio kūryboje stebimas jausmingo sentimentalumo, galima tarti – preromantizmo laikotarpis, tačiau netrukus vėl grįžtama prie konservatyvesnės raiškos. Romantinis pakilumas būdingesnis smulkios formos žanrų kūrybai – fortepijono pjesėms, sukilėlių dainoms, romansams. Tuo tarpu dar XVIII–XIX a. sandūroje pagal jo paties libretą prancūzų kalba parašytoje operoje „Zelida ir Valkiūras, arba Bonapartas Kaire“ (*Zélis et Valcour ou Bonaparte au Caire*, 1799) pasireiškia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pabaigą atitikusios šviečiamosios klasicizmo epochos muzikos ypatumai.“

Laima Kiauleikytė

„Nors svarbiausiu savo gyvenimo rūpesčiu kunigaikščių giminės atstovas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) laikė valstybinę, visuomeninę veiklą ir politiką, tačiau europinį pripažinimą ir šlovę, dar būdamas gyvas, jis pirmiausia pelnė kaip kompozitorius. Tai lėmė ne tik įgimti muzikiniai gabumai, bet ir gilios Oginskių giminės tradicijos, kurios pradėjo formuotis XVII–XVIII a. sandūroje. [...] Muziką kūrė ir kompozitoriaus Mykolo Kleopo Oginskio sūnus Pranciškus Ksaveras bei dukra Amelija, jo vaikaičiai bei provaikaičiai. [...] Žinoma 17 M. K. Oginskio romansų, kuriuose slypi savitas ankstyvojo romantizmo epochos „intonacinis žodynas.“[...] Jo tęstinumas atspindėjo daugelio tuometinių kompozitorių kūryboje.“

Viktoras Skorobogovas